

DE ACCOUNTANT EN HET TOEZICHT VAN COMMISSARISSEN IN NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN

In No. 1 van den loopenden jaargang van dit Maandblad is de heer Mr. E. A. Hofman zoo vriendelijk, mijn Themis-artikeltje betreffende „de taak van Commissarissen van N.V. enz.” aan eene beschouwing te onderwerpen. Het is me daarbij eene aangename gewaarwording, dat we althans in kijk op — en waardeering van den bestaanden wantoestand niet wezenlijk ven elkaar verschillen en ons beider wegen eerst uiteen gaan, waar we er naar streven het bestaande kwaad te overwinnen. Volgens mijnen geachten criticus misken ik bij dit laatste het bestaan en de kracht van reeds werkende bestrijdingsmiddelen: er zijn immers — aldus m.i. kortelijk samengevat, mijn bestrijder — N.V.'s, wier commissarissen krachtens statutenvoorschrift of zelfs eigener beweging, van de bestuurders onafhankelijke accountants aanstellen, en waarbij het werk van deze bestaat in eene zeer veel omvattende bedrijfsconstrôle; voorts kan men z.i. uit de reglementaire voorschriften van het N.I.v.A. lezen, dat het streven dier vereeniging gaat naar onafhankelijk toezicht in zeer ruimen zin en dat hare leden verplicht zijn, dit streven tot het hunne te maken. Om nu met die voorschriften te beginnen: gezien b.v. het voorlaatste lid van art. 7 Reglement van arbeid, betwijfel ik ernstig, of hier eene eenigszins belangrijke bedrijfsconstrôle bedoeld is en ik zou zelfs zoo ver willen gaan, te beweren, dat dit niet kan zijn bedoeld, omdat de accountant zonder den bijstand van den nergens voorgeschreven *specialiseerenden* bedrijfshuishoudkundige er, voorzover zijne persoonlijke bekwaamheden niet verder gaan dan de van hem verwachte beroepskundigheden, niet toe in staat is. En wat verder die N.V.'s aangaat, waar op het hier besproken gebied zoo loffelijk gewerkt wordt: ik zal natuurlijk er niet aan denken, te ontkennen, dat die bestaan. Menschen met bijzonder plichtsbesef en instellingen, die hun geest ademen, zijn er altijd geweest, en waarom dan niet op ons terrein? Maar daar ging het toch hier niet om en dat behoefde dus ook niet in het verband, waarin de door den heer Hofman aangevochten beweringen door mij werden neergeschreven, te worden gezegd. Mij was het er om te doen, even aan te stippen, in hoeverre dat, wat ik wenschelijk acht, nu reeds niet slechts is uitgedacht, maar bovendien geregeld voorkomt. „Toepassing vindt”, schreef ik, en bedoelde dan natuurlijk niet „als uitzondering”, maar „als gewoon maatschappelijk verschijnsel.” En dan behoort men m.i. te doen uitkomen, dat de onafhankelijkheid en de ruimte van werkkring der deskundigen minder groot zijn dan den heer Hofman en mij wenschelijk toeschijnt. Het gaat hier niet om een uitvinding, maar om sociaal-ethische feiten, en bij deze laatste wordt de betere toekomst altijd reeds in het heden voelbaar uit de gedragingen van enkele strijders, die, min of meer bewust, anderen ten voorbeeld leven. Moet men dat nog zeggen?

Waar het op aankomt, is natuurlijk dit: zal de onafhankelijke bedrijfsconstrôle als normaal maatschappelijk verschijnsel ooit bereikbaar zijn anders dan door dwang van bovenaf? Minder dan ooit lijkt me dit nu waarschijnlijk, in aanmerking genomen de oppositie, die er reeds bestaat tegen de voorgestelde wettelijke voorschriften van heel wat minder verre strekking. Tot wat men vrijwillig wil doen, laat men zich als regel ook dwingen, want men voelt den dwang immers niet. Wat wij nu zien, leert dus m.i., dat men onafhankelijke bedrijfsconstrôle niet beoogt.

Een socialistisch systeem acht de heer Hofman, hetgeen ik wensch, verwerpelijk z.i. daarom vooral, omdat het zou worden aangewend ter bescherming niet van algemeene, doch van particuliere belangen. Socialistisch — mij wel, maar derhalve toch

niet misplaatst! Laten we ons toch vrij maken van al die doctrinaire tegenstellingen, wier waarde in de praktijk gelijk nul is. Waarom staan we bij de maatregelen ten bate der levensverzekerden nog op — althans aan de grens van het publiekrechtelijk terrein, en bij die ten behoeve der aandeelhouders niet meer? Theoretisch kunnen beide groepen misschien voor hare belangen opkomen, maar feitelijk vermag noch de eene, noch de andere dit, uitzonderingen natuurlijk niet te na gesproken. Tenslotte is het eene quaestie van practisch inzicht, in een bestaanden toestand uit te maken, waar het algemeen belang begint te spreken en dus overheidsingrijpen ten behoeve daarvan geboden is; men zie de Rotterdamse Bankvereeniging. Als vele menschen in hun particuliere belangen dreigen te worden aangetast, is er allicht reden tot overheidsinmenging, teneinde ontwijking van het geheel te voorkomen.

De heer Hofman staat eindelijk de meening voor, dat bij zeer vele, wellicht de meeste N.V.'s de bescherming der aandeelhouders reeds daarom onnoodig is, omdat zij identisch zijn met de bestuurders. Dat komt inderdaad vaak voor, doch hoe vaak, wie zal dat zeggen? Dikwijls zeer zeker zijn ook in de zeer kleine N.V.'s de aandelen in verschillende handen en er is ongetwijfeld eene groote waarschijnlijkheid, dat in kleine ondernemingen de verdeling van aandelen in den loop der jaren door versterf en vererving zal toenemen. En zoo er dan ooit aandeelhouders zijn, die bescherming behoeven, dan zijn het m.i. juist, wat we dan maar zullen noemen de niet mede-beheerende familie-aandeelhouders in peuterbedrijven, die niet van hun aandelen af kunnen en dan veelal overgeleverd zijn aan de tyrannie van den hoofdaandeelhouder-directeur. Afgezien van dit alles echter: er zijn ook nog crediteuren! En zouden ook dezen niet gebaat zijn door een constrôle-dwang, juist ten aanzien van de vele bedrijfjes, waarin de leiders nog zoo vaak eene goede administratie als verspilling beschouwen? Men vrage eens aan faillissementsecuratoren naar hunne ervaringen in vele kleine N.V.'s, wier begrafenis hun is toevertrouwd. Het grootste deel van het stoffelijk overschot is ingevolge onvoldoende boekhouding menigmaal onvindbaar.

Alles wijst naar gedwongen constrôle. En waarom dan maar niet direct van staatswege? De wenschelijkheid dier overheidsbemoeiing bestaat m.i. ook voor kleine bedrijven; een bijzonderlijk voor deze geldend argument is, dat daarin bestuurders en commissarissen zoo dicht bij elkaar plegen te staan en dat dus de deskundige, tegenwerking vindende bij de directie, er allerminst op rekenen mag, dat althans het toezichthoudende deel der functionarissen hem steunen zal. Slechts de volstreckte, aan het ambtenaarschap verbonden onafhankelijkheid zoowel wat gezags- en dienstverhouding, als wat de finantieele relatie betreft, kan hier een eenigszins voldoende tegenwicht geven.

Ik zal niet ingaan op de al- of niet juistheid der door mij gegeven aanduiding der accountantstaak, zooals ik die in de werkelijkheid van het heden zie, noch op details der door mij gedachte regeling. Dit alles gaf ik in alle bescheidenheid, a.h.w. als een voorloopigen ruwen schets, in het vertrouwen, dat de vaklieden — waartoe ik niet behoor — dien kunnen verbeteren en wellicht ook vereenvoudigen. Komt daarbij tenslotte een heel ander stelsel voor den dag, zonder staatsbemoeiing, — ik heb er vrede mede, mits het deugdelijk zij. Uit hetgeen mijn geachte bestrijder heeft aangevoerd heb ik echter nog niet de overtuiging kunnen putten, dat uit het vrije spel der maatschappelijke krachten enkel gedreven door wat nu waarschijnlijk op dit gebied wet zal worden, de naar de opvatting van den heer Hofman bestaande loffelijke beginselen van het N. I. v. A. in die mate gemeengoed zullen wezen, dat we ons veilig mogen achten tegen eene herhaling der vroegere, droeve ervaringen in haren vollen omvang.

OBSERVATOR

Onder bovenstaanden titel bespreekt Mr. E. A. Hofman in het Januari-nummer van dit tijdschrift een verhandeling van *Observator* over „De taak van commissarissen in naamlooze vennootschappen en hunne aansprakelijkheid”, gepubliceerd in „Themis, Verzameling van bijdragen tot de kennis van het Publiek- en Privaatrecht”.

De taak door *Observator* aan een nieuwe groep van ambtenaren toegedacht, om n.l. commissarissen bij hun toezicht op de naamlooze vennootschappen van voorlichting te dienen, meent Mr. Hofman met meer vertrouwen te kunnen overlaten aan de public-accountants, die thans reeds in zeer veel gevallen deze taak met succes vervullen. Ik kan mij met deze gedachte zeer goed vereenigen. Een deel echter der argumenten van Mr. Hofman wil mij voorkomen onjuist gekozen te zijn. Hij schrijft vooreerst:

„Zal in het steeds wisselend bedrijfsleven de onderzekerere voorwaarden vrije arbeid van den public-accountant, wiens eer en goede naam op het spel staan en die zelf verantwoordelijkheid draagt, niet grooter waarborg zijn voor aandeelhouders, dan die van den ambtenaar, bekommerd om de stipte opvolging van schematische instructies.”

De omvangrijke en belangrijke taak, die *Observator* hier aan een nieuwe groep van ambtenaren wenscht op te dragen, wettigt (gesteld het idee ware niet om andere redenen verwerpelijk) den eisch, dat die ambtenaren tenminste over een even groote en even veelzijdige vak kennis beschikken, dan thans moet worden toegekend aan de volledig bevoegde accountants; m.a.w. slechts leden van een der erkend goede vereenigingen dan wel academisch gevormde accountants, zouden voor een dergelijke functie in aanmerking mogen komen.

Maar deze eisch eenmaal erkend zijnde, is er m.i. geen reden meer om aan te nemen, dat de ambtenaar, voor de hem toebedeelde taak geplaatst, minder bevreesd zou zijn voor de aantasting van zijn eer en goeden naam en minder verantwoordelijkheidsgevoel zou bezitten dan de public-accountant, die voor dezelfde taak wordt geplaatst.

Een tweede bedenking, welke ik tegen het betoog heb, geldt den volgenden zin:

„Vervolgens stelle men zich eens voor, wat een ontzaglijke verantwoordelijkheid de Staat op zich zou nemen, indien hij zich verplichtte van alle naamlooze vennootschappen den waren stand en gang van zaken door middel van zijn ambtenaren aan commissarissen bloot te leggen. Tot welke financiële aansprakelijkheid zou dit kunnen leiden, wanneer deze ambtenaren fouten zouden maken, hetgeen uiteraard niet zou uitblijven.”

Uit het eerste deel van mijn betoog volgt, dat, eenmaal aan den primairen eisch van voldoende vakbekwaamheid voldaan zijnde, de kans op fouten bij den ambtenaar-accountant gelijk geacht kan worden met die bij den public-accountant. En nu meen ik toch te mogen veronderstellen, dat bij voldoende vak kundige mensen die gevreesde kans op fouten niet zoo groot zou zijn, dat de financiële aansprakelijkheid daarvoor zoo „ontzaglijk” zou worden.

Maar verondersteld een oogenblik, dat die financiële aansprakelijkheid wel groot zou zijn, dan zou het voor de gedupeerden nog niet zoo onverkiezelijk zijn den Staat als debiteur te kunnen aanspreken. Zij zouden dan meer kans op verhaal hebben, dan wanneer zij een public-accountant moeten aanspreken, wiens financiële draagkracht in zich niet in verhouding behoeft te staan tot den omvang van de door hem gecontroleerde zaken. Ik kan dan ook niet inzien, dat de twee ge-

noemde argumenten het betoog van collega Mr. Hofman versterken. Dit neemt niet weg, dat ik het met zijn conclusie eens kan zijn. Afgescheiden nog van het feit, dat *Observator* zijn plan voor alle N.V.'s wil doorvoeren, acht ook ik een gedeeltelijke verwezenlijking van het plan ongewenscht en onnoodig. En wel vooral hierom: waar controle door accountants gewenscht en noodig is, daar kan dit zeer geschikt geschieden door de allerwege gevestigde public-accountants. Wanneer de opdrachtgevers voor de uitvoering van hun opdracht met zorg hun mensen kiezen, zoodat zij gewaarborgd kunnen zijn, dat de taak naar behooren wordt vervuld, dan behoeft er geen vrees te bestaan voor een niet voldoende controle.

Welnu waar het particulier initiatief dus voldoende in staat is om in deze maatschappelijke behoefte aan controle te voorzien, neme de Staat deze taak niet over. Dit is onnoodig en daarom ongewenscht. Het eenige wat hier gewenscht kan zijn, en hiermede besluit ik in denzelfden geest als Mr. Hofman, is een regeling van het accountantsberoep, waardoor het publiek in staat zal zijn de „pseudo-accountants” te onderscheiden van de werkelijke accountants.

C. J. B. OTTE

Naschrift

Het plan van *Observator* schijnt van nog verder strekking dan wij uit zijn eerste artikel afleidden. Blijkbaar bedoelt hij niet alleen waarborgen te scheppen, waardoor juiste gegevens ter beschikking van commissarissen worden gesteld, op grond waarvan deze in vrijheid kunnen beslissen, hoe te handelen; neen, de door hem gedaachte overheidsorganen schijnen zelf ook een oordeel te moeten uitspreken over de bedrijfsvoering, terwijl zij zelfs de bevoegdheid zouden moeten hebben tot ingrijpen. Het plan-*Observator* toont hierin verwantschap met het door het Tweede Kamerlid Mr. J. R. H. van Schaik geopperde denkbeeld tot instelling van een „Bedrijfs- of Vennootschapskamer”. Inderdaad omvat „bedrijfscontrole”, aldus opgevat, veel meer dan accountantcontrole. In ons verband bedoelt de accountantcontrole slechts een onderzoek naar de juistheid en volledigheid der door de directie gedane administratieve verantwoording; over het algemeen behoort het onderzoek naar en de beoordeeling van het technische en commerciële beheer niet tot de taak van den accountant en kan daartoe ook niet behooren.

Overigens hecht *Observator* terecht meer waarde aan de bestrijding van de aangeduide misstanden dan aan de toepassing van het door hem aanbevolen middel, dat zijn „Wederwoord” — hij houde het ons ten goede — door hetgeen het aan staatsdwang laat vermoeden, nog bedenkelijker doet voorkomen dan eerst. Daar de vraag naar de wenselijkheid van een zóó ingrijpende staatsbemoeiing ligt buiten het door ons gekozen terrein, volge hier slechts deze ééne opmerking.

Elk systeem staat of valt met zijn toepassing; m.a.w. het komt aan op de personen, die met de uitvoering zijn belast. Zijn er nu voor de toepassing geen personen beschikbaar, dan is onder de gegeven omstandigheden het stelsel veroordeeld. Als men nu verneemt van den oud-Minister van Justitie Heemskerk (Handelingen S. G., T. K., 1926/27, blz. 1798), hoe moeilijk het indertijd geweest is voor de Verzekeringskamer de leden te vinden (terwijl het daar dan nog gold één enkel betrekkelijk doorzichtig en uniform bedrijf!), dan maakt men zich omtrent de bezetting van de „Raden van Controle” en het „Centraal College” van *Observator* geen illusies en schijnt zijn plan een utopie. Beter komt het ons dan voor aan te knopen bij het bestaande en te trachten wat tot nog toe „uitzondering” was tot regel te verheffen.

Tenslotte nog dit. Wij verwierpen het stelsel-*Observator* natuurlijk niet, omdat het socialistisch was; maar omdat het met behulp van de staatsmacht over het algemeen particuliere belangen wil behartigen. De zaak der Rotterdamsche Bankvereniging was een bijzonder geval en staat hier buiten; trouwens ook daarbij ontbrak het niet aan kritiek.

Den heer *Otte*, in wien wij tot ons genoegen, wat de hoofdzaak betreft, een medestander mochten ontmoeten, mogen wij allereerst verzekeren, dat wij niet onwelwillends aan het adres van den ambtenaar-accountant hebben willen zeggen. Beschouwt hij echter de zaak niet te uitsluitend uit een oogpunt van kennis alleen? Staat een public-accountant niet veel vrijer dan een ambtenaar en waarborgt dit niet een vlottere, meer aan de eischen van elk bijzonder geval aangepaste behandeling van zaken? Is aan de verantwoordelijkheid van een enkeling in den regel niet meer waarde te hechten dan aan de verantwoordelijkheid van een collectiviteit of een staatsorgaan? De bezwaren tegen ambtelijke bemoeiingen gelden in nog sterkere mate, als men, gelijk *Observator* wil, ook het technische en commercieele beheer wil gaan beoordeelen en daarin eventueel ingrijpen. Over de tegenstelling ambtenaar-koopman vergelijk de heer *Otte* overigens, wat Prof. *Drucker* naar aanleiding van het denkbeeld-*Van Schaik* schreef in *Economisch-Statistische Berichten*, 1927, blz. 98 v.v.

Wat het tweede bezwaar van den heer *Otte* betreft, wij hebben slechts willen zeggen, dat de ambtenaren in het stelsel-*Observator* fouten zullen maken *evens* ieder ander. Maar waar een accountant in het vrije beroep zelf voor zijn fouten opkomt, leidt een fout van een ambtenaar tot aansprakelijkheid van den Staat, m.a.w. van de belastingbetalers. Wij zien niet de minste reden, waarom A als belastingbetaler mede zou moeten vergoeden de schade, die B lijdt, doordat deze zijn geld heeft toevertrouwd aan lieden, die dat vertrouwen niet verdienden, en, bij zijn verzuim zelf uit zijn oogen te zien, niet tijdig door den Staat is gewaarschuwd. Over de geldelijke zijde van de staatsaansprakelijkheid — om over de zedelijke niet te spreken — denken wij anders dan de heer *Otte*; zou de wetenschap, dat men ageeren kan tegen den Staat, gezien de reusachtige belangen die hier op het spel kunnen staan, niet juist acties uitlokken?

Mr. E. A. HOFMAN

INTERNE CONTROLE EN CONTROLE-TECHNIEK

In den laatsten tijd is herhaaldelijk en bijna uitsluitend in mondelinge debatten gepoogd een systematisch verband tusschen interne-controle en accountants-controle te leggen. Collega *Mey* heeft in dien geest in het Octobernummer de zaak nog eens ter sprake gebracht. Het komt mij voor dat hij daarbij ten onrechte de controle-techniek wil vastkoppelen aan de zoogenaamde vertrouwenstheorie van Prof. *Limperg*, op welke theorie hij beweert dat ook ik mij plaats. Ik zal deze bewering thans niet bestrijden, mij ook evenmin inlaten met de beteekenis der vertrouwenstheorie op zichzelf.

Wanneer men zich op het standpunt stelt dat de meest normale functie van den accountant bestaat in de opdracht tot het teekenen eener jaarrekening, ter certificeering harer juistheid, dan wordt het vraagstuk in hoeverre de accountant op interne controle steunen kan, het helderst belicht. Ook Prof. *Limperg* gaat in zijn praec-advies voor het Internationale Accountants-Congres van dezelfde gedachte uit als hij schrijft:

In this essay I shall arrange my discussion accordingly;

however, for the elaboration of my views, I specially want to keep in mind the annually recurring certificate in which the accountant lays down the result of the audit exercised regularly by him; for I am of opinion that with this „certificate” the *full meaning of the problem*¹⁾ can be examined without the necessity of entering into a discussion of a *variety of particulars and circumstances*¹⁾ which can hardly be conceived and which in the case of investigations with special aims divert the attention from the fundamental questions. (pag. 3).

(Den Hollandschen tekst heb ik niet bij de hand).

Uit deze uiteenzetting van Prof. *Limperg* meen ik te mogen opmaken dat ook hij het teekenen der jaarrekening als de belangrijkste behoefte beschouwt, die in het maatschappelijk verkeer aan accountantsarbeid bestaat.

Uitgaande van deze gedachte omtrent den arbeid van den accountant lijkt het mij toe dat de opvatting door mij voorgestaan, dat de controle-taak primair bezien moet worden uit het oogpunt van haar beteekenis van déchargeerende werking de juiste is, zij het dan dat zij in de theorie van Prof. *Limperg* slechts een der normen is, die in het maatschappelijk verkeer kunnen bestaan. Een splitsing tusschen déchargeerende en adviseerende taak van den accountant kan echter evenveel omvatten als in de vertrouwenstheorie is in te denken. Hetgeen collega *Mey* nu doet, lijkt mij niet logisch. Immers in het stelsel van de vertrouwenstheorie is een volledige controle evenzeer mogelijk als een beperkte controle. Met een willekeurig voorbeeld, waarbij het precies zoo gaat als men het hebben wil, zal men nimmer kunnen aantonen dat een controleleer anders opgesteld zou moeten worden dan door mij is geschied. Practische voorbeelden zijn bij uitstek ongeschikt om klaarheid te brengen in het wezen en het doel van den controle-arbeid.

Dr. A. STERNHEIM

Naschrift

Door vriendelijkheid van de Redactie was ik in staat kennis te nemen van Dr. *Sternheim's* opmerkingen betreffende mijn artikel in het October-nummer van den voorgaanden jaargang van dit blad. Drie punten vallen dan in Dr. *Sternheim's* betoog op, waarop ik nader wensch in te gaan, n.l.:

1°. door mij zou ten onrechte verband gelegd zijn tusschen de controletechniek en de vertrouwenstheorie.

2°. in het stelsel der vertrouwenstheorie zou een volledige controle evenzeer mogelijk zijn als een beperkte controle.

3°. mijn poging om aan te toonen, dat de controleleer anders gesteld moet worden dan collega *Sternheim* deed, zou aan een willekeurig voorbeeld ontleend zijn, waarbij ik het precies zoo laat gaan als ik hebben wil.

Dr. *Sternheim's* opmerking betreffende mijn bewering, dat hij zich eveneens plaatste op de vertrouwenstheorie (zij het dan met subjectieven inslag) is op den achtergrond gehouden en die mag ik dus voorbijgaan onder mededeeling, dat ik hier geschreven had uit herinnering van uitingen in enkele debatten. In hoeverre dit al dan niet juist is, kan verder buiten geding blijven.

1°. *Verband tusschen vertrouwenstheorie en controletechniek.*

Naar Dr. *Sternheim's* oordeel bestaat zoodanig verband blijkbaar niet, althans hij noemt het door mij gelegde verband een koppeling. Hoe ziet echter Dr. *Sternheim* de controletechniek? Uitsluitend als de techniek van het onderzoek, dat voert tot de balanstekening, blijkens het bovenstaande althans mag

¹⁾ Cursiveering van mij.